

Η ΗΘΙΚΗ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΤΟΥ ΠΛΑΤΩΝΟΣ ΕΝ ΣΥΓΚΡΙΣΕΙ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΗΘΙΚΗΝ ΤΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΥΛΟΥ(*)

ΥΠΟ

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ Σ. ΣΑΒΡΑΜΗ, Π. Θ.

ΔΕΟΥΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

II. ΕΠΙ ΜΕΡΟΥΣ ΚΟΙΝΑ ΣΗΜΕΙΑ

Ἡ ἐν τῇ κοινωνίᾳ συμβιώσις.

α) Ἐνότης - Ἰσότης. Ἡ ἐνότης καὶ ἡ ἰσότης παίζουσι σπουδαῖον ρόλον εἰς τὴν ἠθικὴν τοῦ Παύλου καὶ τῆς Πολιτείας τοῦ Πλάτωνος. Αἱ δύο αὗται ἀξίαι ἀποτελοῦν τὰς βάσεις τῆς ἐν τῇ κοινωνίᾳ συμβιώσεως τῶν ἀνθρώπων, διότι ἀνευ αὐτῶν οὐδεμία ἄλλη κοινωνικὴ ἀξία δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ. Χαρακτηριστικὸν στοιχεῖον τῆς Πλατωνικῆς ψυχολογίας εἶναι ὅτι αἱ τρεῖς τάξεις τῆς πολιτείας ἀντιστοιχοῦν εἰς τὰ τρία τμήματα τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου. Εἰς τὸ λογιστικὸν τμήμα ἀντιστοιχεῖ ἡ τάξις τῶν ἀρχόντων, εἰς τὸ θυμοειδὲς ἡ τάξις τῶν φυλάκων καὶ εἰς τὸ ἐπιθυμητικὸν ἡ τάξις τῶν τεχνιτῶν καὶ τῶν γεωργῶν⁷⁸. Ἡ πόλις, κατὰ τὸν Πλάτωνα, δὲν εἶναι ἓν ἄθροισμα ἀτόμων. Ἀποτελεῖ μίαν γνησίαν ἐνότητα καὶ ἓνα πνευματικὸν ὄργανισμὸν. Ὡς

(*) Συνέχεια ἀπὸ σελ. 413 τοῦ προηγουμένου τεύχους.

78. Εἰς τὴν πολιτείαν παρατηροῦμεν τρεῖς τάξεις (πρβλ. 434 BC, 415 A, 411 AB, 414D, 433 CD, 441 ED). Δὲν δύναμαι νὰ συμφωνήσω μὲ τὴν ἄποψιν Δεσποτοπούλου («Πλάτωνος Πολιτεία» Ἀθήναι 1955, σελ. 64), ὅστις ὑποστηρίζει τὴν ὑπαρξίν δύο τάξεων, θεωρῶν τὴν διαίρεσιν τῶν φυλάκων εἰς δύο τάξεις — Lehr- und Wehrstand (κατὰ Windelband), guardians and soldiers (κατὰ Riessel) ὡς λαθασμένην. Νομίζω ὅτι ὁ Foster («Political Philosophies of Plato and Hegel», Oxford 1935) ἔχει δίκαιον παρατηρῶν, ὅτι ἡ τάξις τῶν φυλάκων προϋποθέτει μίαν ἄλλην τάξιν, τὴν τῶν ἀρχόντων (rulers), ἡ ὁποία καθιερῶναι τὸ πρόγραμμα παιδείας τῶν φυλάκων. Ὁ Gould («The Development of Plato's Ethics», Cambridge 1955, σελ. 151, σημ. 1) θεωρεῖ τὴν διαίρεσιν τῶν φυλάκων εἰς δύο τάξεις (412B) ὡς αὐτονόητον.

Ἐξ ἄλλου σχεδὸν ὅλοι οἱ ἐρευνηταὶ δέχονται τὴν ὑπαρξίν τριῶν τάξεων. Πρβλ. Wilmowitz, «Platon», I, 1949, σελ. 391, Windelband, «Hand-Wörterbuch der Staatswissenschaften» VI 1910 σελ. 104, Rohde, «Psyche», 1894, σελ. 564, Koutré, ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 90, Pohlenz, «Aus Platos Werdezeit», 1943, σελ. 228, Adam, «The Republic of Plato», 1921, σελ. 262, Reinhardt «Platos Mythen» 1927, σελ. 103, Fruytiger «Les mythes de Platon» 1930, σελ. 82, Shorey, «Unity of Plato's Thought», 1903, σελ. 42,

ἐκ τούτου ἡ σύνθεσις τῆς πόλεως ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν σύνθεσιν τῆς ψυχῆς. Ἡ πόλις εἶναι, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Κογγέ⁷⁹, εἰς «μακράνθρωπος», ἢ δὲ ψυχὴ μία «μικρόπολις».

Ἡ ψυχολογία τοῦ ἀτόμου καὶ ἡ κοινωνικὴ σύνθεσις τῆς πόλεως ἔχουν πολλὰ κοινὰ σημεῖα. Ὡς ἐκ τούτου ἡ κοινωνικὴ ψυχολογία δὲν δύναται νὰ μελετηθῇ ἀνεξαρτήτως τῆς ψυχολογίας τοῦ ἀτόμου. Ὁ Πλάτων μελετᾷ πάντοτε, τὰ προβλήματα τῆς πολιτείας ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς ἀναλύσεως τοῦ ἀνθρώπου⁸⁰. Ἡ ἐκ παραλλήλου μελέτη τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς πολιτείας⁸¹ καὶ ἡ ὑπαρξίς τῶν αὐτῶν φαινομένων ἐντὸς τῆς ψυχῆς καὶ ἐντὸς τῆς πολιτείας ὀδηγεῖ εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ὑπάρχει σοβαρὰ ἀντιστοιχία μεταξὺ τῶν ἀρετῶν τοῦ ἀτόμου καὶ τῶν ἀρετῶν τῆς πόλεως. «Ὡστε καὶ ὁ ἴδιος ἄνθρωπος, κατὰ τὴν ἀποψὴν ἀποκλειστικῶς τῆς ἐμφανίσεως τῆς δικαιοσύνης, οὐδεμίαν θὰ παρουσιάσῃ ἀπὸ τὴν δικαίαν πόλιν διαφοράν, ἀλλὰ εἶναι ὅμοιος» (435 B). Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ἀνθρώπου ὑπάρχει τὸ αὐτὸ ἦθος, τὸ ὁποῖον παρατηροῦμεν εἰς τὴν πόλιν. Ὅπως δηλ. ἡ διχοστασία καταστρέφει τὴν ψυχὴν, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον αἱ διαίρεσεις τῆς πολιτείας ἐπιφέρουν τὴν καταστροφὴν τῆς. Ἡ σημασία τῆς ἐνότητος εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν εἶναι πλέον ἢ φανερά.

Ὁ Πλάτων τονίζει τὴν σημασίαν τῆς ἐνότητος, διότι γνωρίζει ἐξ ἰδίας πείρας τὸ δρᾶμα, εἰς τὸ ὁποῖον ὀδηγοῦν αἱ διαίρεσεις καὶ οἱ διχασμοί. Δὲν ὑπάρχει μεγαλύτερον κακὸν ἀπὸ ὅ,τι διαιρεῖ τὴν πολιτείαν (426 A+B)⁸². Ἡ ἐγάτης τῆς πολιτείας πρέπει νὰ εἶναι τόσον τελεία, ὥστε, ἐὰν ἐν μέλος πῆς χαίρεται ἢ ὑποφέρει, νὰ δύνανται ὅλοι οἱ πολῖται νὰ λέγουν, «ἡ δική μου ἢ δουλειὰ πάει καλά» ἢ «ἡ δική μου ἢ δουλειὰ πάει ἄσχημα» (463 E). Ἐντὸς αὐτῆς τῆς ἀτμοσφαιρας ὑπάρχει κοινότης χαρᾶς καὶ πόνου. Ἡ πόλις πρέπει νὰ κατέχη τὴν ὀργανικὴν ἐνότητά τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος. Ὅταν ἡ διοίκησις τῆς πόλεως εἶναι ἀρίστη, τότε παρουσιάζεται τὸ φαινόμενον τῆς ἰδεώδους ἐνότητος. Ὁ Πλάτων χρησιμοποιεῖ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος διὰ

τοῦ αὐτοῦ «What Plato Said», 1933, σελ. 223, Robin «La pensée Grecque» 1932, σελ. 242, Russel, «A History of western Philosophy» 1945, σελ. 108, Binder «System der Rechtsphilosophie», 1937, σελ. 285, 291 καὶ Jaeger «Paideia», II, 1944, σελ. 271, 281, 311.

79. Ἐνθ. ἄνωτ., σελ. 72.

80. Τὸ πρόβλημα εἶναι κατὰ πόσον ὁ Πλάτων προϋποθέτει τὴν εἰς τρία τμήματα διαίρεσιν τῆς ψυχῆς διὰ τὴν εἰς τρεῖς τάξεις διαίρεσιν τῆς πόλεως ἢ κατὰ πόσον, λόγῳ τῆς ὑπάρξεως τῶν τριῶν τάξεων, ἀναγκάζεται ὁ Πλάτων νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν τριμερῆ διαίρεσιν τῆς ψυχῆς. Τὴν πρώτην ἀποψὴν ὑποστηρίζουν οἱ Wilamowitz, Adam καὶ Frutiger, τὴν δευτέραν δὲ οἱ Roheenz, Shorey καὶ Cornford.

Πιστεύω ὅμως, ὅτι ἡ πρώτη ἀποψὴ εἶναι ὀρθή, διότι ἐντὸς τῆς πόλεως δύναται κανεὶς, ὡς εἰς ἓνα «μακράνθρωπον», νὰ παρατηρήσῃ καλύτερον τὰς ἐνεργείας τῶν τριῶν μερῶν τῆς ψυχῆς. (Πρβλ. καὶ Jaeger, «Paideia» II, σελ. 281).

81. Πρβλ. 435 C.

82. Πρβλ. ἐπίσης 423 D καὶ 464 C.

νά αποδείξει την επιβαλλομένην ενότητα τῆς πόλεως: «ὅταν π.χ. τὸ δάκτυλον ἐνὸς ἐξ ἡμῶν κτυπήσῃ κάπου, ὀλόκληρος ἢ κοινότης, τὴν ὁποίαν ἀποτελοῦν τὰ μέρη τοῦ σώματος, εἰς τὴν ἀναφορὰν τοὺς πρὸς τὴν ψυχὴν, διευθετημένην εἰς μίαν ἐνότητα, διευθυνομένην ἀπὸ τὸ κυριαρχικὸν τμήμα τῆς ψυχῆς, αἰσθάνεται τὸ κτύπημα καὶ ὅλη μαζί ὡς σύνολον, τὴν ἰδίαν στιγμὴν, συμμερίζεται τὸν πόνον, ἐνῶ μόνον ἐν μέρος ἐπόνεσε καὶ οὕτω λέγομεν, ὅτι τὸν ἄνθρωπον τὸν πονεῖ τὸ δακτυλὸν του· τὸ ἴδιο δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν δι' οἰονδήποτε τμήμα τοῦ ἀνθρώπου καὶ σχετικὰ μὲ τὴν λύπη, τὴν ὁποία προκαλεῖ ἐν μέρος, ὅταν ὑποφέρῃ καὶ σχετικὰ μὲ τὴν ἡδονήν, ὅταν προχωρῇ πρὸς τὴν ἀνάρρωσιν» (462 C-D).

Ἡ κατάργησις τῆς ιδιοκτησίας βοηθεῖ τὴν πόλιν εἰς τὴν πορείαν τῆς πρὸς τὴν ἐνότητα (464 D). Ὅταν ὅλοι οἱ πολῖται κατέχουν τὰ αὐτὰ ἀγαθὰ, τότε χαίρονται ἢ λυποῦνται ὅλοι ἀπὸ κοινοῦ. Ἀλληλοκατηγορίαι, διασυρμοὶ εἰς τὰ δικαστήρια κλπ. δὲν θὰ ὑπάρχουν, ἐφ' ὅσον τὰ πάντα θὰ εἶναι κοινὰ. Σκοπὸς ὅλων θὰ εἶναι ἡ ἐπίτευξις μιᾶς ὅσον τὸ δυνατὸν μεγαλυτέρας ἰσότητος καὶ ἐνότητος (590 D)⁸³. Ἡ διαίρεσις τῆς πόλεως εἰς τρεῖς τάξεις δὲν συνεπάγεται οὐσιαστικὴν διαίρεσιν τῆς κοινότητος, ὅπως ἀκριβῶς ἡ διαίρεσις τῆς ψυχῆς εἰς τρία τμήματα δὲν ἀποτελεῖ καταστροφὴν τῆς ἐνότητός της. Οἱ πολῖται τῆς ἰδεώδους πολιτείας πρέπει νὰ πιστεύσουν, ὅτι ὅλοι εἶναι τέκνα τῆς γῆς καί, ὡς ἐκ τούτου, ὅλοι εἶναι μεταξύ των ἀδελφοί. Ἡ διάκρισις εἰς τρεῖς τάξεις ἔχει ἱεραρχικόν, μόνον, χαρακτῆρα, δίχως νὰ καταστρέφῃ τὸν ἀδελφικὸν δεσμὸν τῶν πολιτῶν. Ὁ Θεὸς κατὰ τὴν δημιουργίαν Του, εἰς ἐκείνους ἀπὸ ἐσᾶς ποιεῖ τὴν ἰκανότητα νὰ εἶναι ἄρχοντες, τὸν καιρὸ τῆς γενέσεώς των, προσέθεσεν ἐντὸς τῆς συστάσεώς των χρυσόν, διὰ τοῦτο ἔχουν μεγαλυτέραν ἀξίαν· ὅσοι εἶναι κατάλληλοι δι' ἐπίκουροι, εἰς αὐτοὺς ἔβαλεν ἄργυρον· σίδηρον πάλιν καὶ χαλκὸν προσέθεσεν εἰς τοὺς γεωργοὺς καὶ τοὺς λοιποὺς τεχνίτας» (414E-415 D). Ὁ μῦθος αὐτὸς ἀποδεικνύει, ὅτι ἡ εἰς τάξεις διάκρισις τῶν πολιτῶν δὲν καταστρέφει τὴν ἐνότητα, ἀλλὰ δίδει εἰς ἕκαστον πολίτην, ἀναλόγως τῶν δυνατοτήτων, του, τὴν κατάλληλον δι' αὐτόν, ἐν τῇ κοινωνίᾳ, θέσιν⁸⁴.

Ἐν ὠραῖον ἀποτέλεσμα τῆς ἐνότητος εἶναι καὶ ἡ ἁρμονικὴ συμβίωσις τῶν φυλάκων μετὰ τῶν λοιπῶν πολιτῶν. Ἡ ὑπακοὴ εἰς τὰς ἐντολάς τῆς ἐξουσίας δὲν εἶναι καρπὸς βίας. Εἶναι καρπὸς τῆς ὀργανικῆς ἐνότητος τῶν πολιτῶν τῆς ἰδεώδους πολιτείας καὶ τῆς ταυτότητος τῆς νοστορίας τῶν ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων (533 C)⁸⁵. Ἡ ταυτότης αὕτη ἀποτελεῖ τὸ κορύφωμα τῆς περι

83. Περὶ τῆς σημασίας, τὴν ὁποίαν ἔχει διὰ τὴν πολιτείαν τοῦ Πλάτωνος ἡ ἐνότης πρβλ. καὶ Ἀριστοτέλους «Πολιτικά» 1. 261 A.

84. Ὁ Πλάτων, ἔχων ἐπίγνωσιν τοῦ ριζοσπαστικοῦ χαρακτῆρος τῶν ἀπόψεών του αὐτῶν, πιστεύει, ὅτι οἱ σύγχρονοί του θὰ τὸν παρεξηγήσουν. Ἐλπίζει ὅμως, ὅτι αἱ μεταγενέστεραι γενεαὶ θὰ τὸν ἐνοήσουν καλύτερον (Πρβλ. 415 D).

85. «Ἡ ὁμοδοξία ἀρχόντων τε καὶ ἀρχομένων». Πρβλ. καὶ Bosanquet: «A companion to Plato's Republic», 1895, σελ. 188.

ἐνότητος διδασκαλίας τοῦ Πλάτωνος⁸⁶. Ὡς μέσον δὲ διατηρήσεως τῆς ἐνότητος τῆς πόλεως παραμένει — ὡς δύναμις ἀκατάβλητος — ἡ κοινότης τῶν Ἰδεῶν. Ἡ ἐνότης παραμένει ἐπίσης τελικὸς σκοπὸς τῆς Νομοθεσίας. Διότι δὲν πρέπει νὰ λησμονηθῇ, ὅτι «μέλημα τοῦ Νόμου δὲν εἶναι τὸ πῶς μέσα εἰς τὴν πόλιν μία τάξις θὰ ἔχη μίαν ἐξαιρετικὴν εὐδαιμονίαν, ἀλλὰ ζητεῖ νὰ εὕρῃ τρόπον διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν εὐδαιμονίαν ὅλων τῶν τάξεων, κατασκευάζων ἀπὸ τοὺς πολίτας, μὲ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς πειθοῦς καὶ τῆς βίας, ἕν ἁρμονικὸν σύνολον, γινόμενος αἰτίος νὰ μοιράζωνται μεταξύ των τὴν ἐνίσχυσιν, τὴν ὁποίαν δύναται νὰ συνεισφέρει εἰς τὸ κοινὸν κάθε τάξις καὶ δημιουργῶν ὁ ἴδιος τοιοῦτους πολίτας, μὲ τὸν σκοπὸν ὅχι νὰ τοὺς ἀφίσῃ νὰ κατευθύνεται ἕκαστος ὅπου ἐπιθυμεῖ, ἀλλὰ νὰ τοὺς χρησιμοποίῃ διὰ τὸν ἐνωτικὸν δεσμόν τῆς πόλεως» (519E-520A)⁸⁷.

*

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀναπτύσσει τὰς περὶ Ἐνότητος καὶ Ἰσότητος ἰδέας τοῦ παρουσιάζει τὸ φαινόμενον μιᾶς ἐνδιαφερούσης συνθέσεως τῆς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἰσότητος τῶν ἀνθρώπων καὶ τῆς ἐντὸς τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν παρατηρουμένης διακρίσεως εἰς τάξεις. Ὁ Παῦλος γνωρίζει, ὅτι ἡ πραγματοποιήσις ἀπολύτου ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἰσότητος, βάσει τῆς ὁποίας ὅλοι οἱ ἄνθρωποι θὰ κατεῖχον ἐν τῇ κοινωνίᾳ τὴν αὐτὴν θέσιν, εἶναι ἀδύνατος. Διὰ τοῦτο προβάλλει, ὡς βάσιν τῶν περὶ ἰσότητος ἰδεῶν του, τρεῖς βασικὰ προϋποθέσεις: α) "Ὅτι ἀπρόσωπον Θεὸς ἀνθρώπου οὐ λαμβάνει» (Ρωμ. β', 11, Γαλ. β', 6). β) Πάντες εἶναι υἱοὶ Θεοῦ (Ρωμ. β', 8, Γαλ. γ', 26) καὶ γ) "Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εὐρίσκονται ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς ἁμαρτίας (Ρωμ. γ' 9-12 καὶ γ', 23). "Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἁμαρτωλοὶ καὶ δι' ὅλους ἐσταυρώθη ὁ Χριστός. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς εἶναι Θεὸς ὅλων τῶν ἀνθρώπων καὶ οὐχὶ μόνον τῶν Ἰουδαίων. «Λέγει γὰρ ἡ γραφή: πᾶς ὁ πιστεύων εἰς Αὐτὸν οὐ καταισχυνηθήσεται· οὐ γὰρ ἔστι διαστολή Ἰουδαίου τε καὶ Ἑλληνος· ὁ γὰρ αὐτὸς Κύριος πάντων, πλουτῶν εἰς πάντας τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτὸν» (Ρωμ. ι', 11-12). Ἡ περὶ ἰσότητος διδασκαλία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου δὲν ἀποτελεῖ ἐπανάστασιν κατὰ τῆς κρατούσης, ἐν τῇ κοινωνίᾳ, τάξεως. Παρὰ ταῦτα ὁμοίως ὁ Παῦλος δημιουργεῖ μὲ τὴν διδασκαλίαν του μίαν ἀτμόσφαιραν, ἐντὸς τῆς ὁποίας ὅλοι οἱ Χριστιανοί, ἐλεύθεροι ἢ δοῦλοι, πλούσιοι ἢ πτωχοί, αἰσθάνονται, μεταξύ των, ἴσοι. Κάθε κοινωνικὴ διάκρισις χάνει, «ἐν Χριστῷ», τὴν σημασίαν της⁸⁸. Ἡ ἐπαφὴ τῶν ἐξ Ἰουδαίων Χριστιανῶν μετὰ τῶν ἐκ τῶν Ἑθνικῶν τοιούτων, — ἡ ὁποία κατέστη δυνατὴ μόνον χάρις εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Παύλου, — ἀπετέλεσε τὴν λύσιν ἐνὸς θρησκευτικῆς καὶ κοινωνικῆς φύσεως

86. Πρβλ. καὶ 463 A-E, 464 B, 415 A, 431 DE, 414 C καὶ 590 D.

87. Πρβλ. καὶ 420 B.

88. Πρβλ. Bultmann, «Theologie des Neuen Testaments», σελ. 339.

σοβαροῦ προβλήματος, ἀποδεικνύουσα, συγχρόνως, τὴν δύναμιν τῆς περὶ ἰσότητος διδασκαλίας τοῦ Παύλου⁸⁹.

Ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς περὶ ἰσότητος ἰδέας τοῦ Παύλου προβάλλονται καὶ αἱ περὶ ἐνότητος ἰδέαι του. Διότι σκοπὸς τῆς ἐν Χριστῷ ἰσότητος εἶναι ἡ ἐνότης τῶν ἀνθρώπων. Ὁ Παῦλος τονίζει τόσον πολὺ τὰς περὶ ἐνότητος ἀποφεις του, ὥστε ἡ ἀποψις τοῦ Finalay⁹⁰, ὅτι «ὁ Παῦλος ἀπέθανεν ὡς μάρτυς τῶν ἰδεῶν τοῦ περὶ ἐνώσεως τῶν Χριστιανῶν» ἀποτελεῖ μίαν σοβαρὰν ἀλήθειαν. Μία διαίρεσις τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ διὰ τὸν Παῦλον τὸ μεγαλύτερον κακόν, τὸ ὁποῖον θὰ ἦτο δυνατόν νὰ εὕρῃ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ. Τὸ ὑψαιότερον παράδειγμα τῶν περὶ ἐνότητος ἰδεῶν τοῦ Παύλου ἀποτελεῖ, ἀσφαλῶς, ἡ εἰκὼν τοῦ σώματος, τὴν ὁποίαν οὗτος χρησιμοποιοεῖ (Α' Κορ. ιβ', 12 κέ)⁹¹.

Ὁ Παῦλος θέλει νὰ τονίσῃ, χρησιμοποιοῦν τὴν εἰκόνα τοῦ σώματος, τὰ ἐξῆς σημεῖα.

1. Ἡ ἐν Χριστῷ ἐνότης δημιουργεῖ μίαν ἐνότητα, ἣτις ὁμοιάζει πρὸς τὴν ὀργανικὴν ἐνότητα τοῦ σώματος (Α' Κορ. ιβ', 12-14). Τὸ σῶμα ἔχει πολλὰ μέλη, τῶν ὁποίων ἡ ἀποστολὴ εἶναι, δι' ἐν ἑκάστον, διάφορος. Ἐν τοῦτοις ὁμοῦς ἀποτελοῦν ἀδιάσπαστον ἐνότητα. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας, ὡς μέλη τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, ἀποτελοῦν ἀδιάσπαστον ἐνότητα, ἡ ὁποία ἄνευ τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἀδύνατος διότι: «εἷς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα, εἷς Θεὸς καὶ πατὴρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν ἡμῖν» (Ἐφεσ. δ', 5).

2. Ἡ εἰκὼν τοῦ σώματος ἀποδεικνύει, ὅτι ἡ ἐν Χριστῷ ἐνότης δὲν καταστρέφει τὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ὑφισταμένην ἱεραρχίαν (Α' Κορ. ιβ', 17-19). «Εἰ δλον τὸ σῶμα ὀφθαλμοί, ποῦ ἡ ἀκοή; εἰ δλον ἀκοή, ποῦ ἡ ὀσφρησις; νυνὶ δὲ ὁ Θεὸς ἔθετο τὰ μέλη ἐν ἑκάστον αὐτῶν ἐν τῷ σώματι καθὼς ἠθέλησεν· εἰ δὲ ἦν τὰ πάντα ἐν μέλος, ποῦ τὸ σῶμα;». Ὅπως δὲν δύνανται ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματος νὰ ἐκτελοῦν τὴν αὐτὴν ἐργασίαν, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον δὲν δύνανται ὅλα τὰ μέλη τῆς κοινωνίας νὰ ἐκτελοῦν τὴν αὐτὴν, ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἀποστολὴν (Α' Κορ. ιβ', 2-7).

3. Ἡ ἐν Χριστῷ ἐνότης εἶναι ἰσοῦς τελεία ὥστε τὸ «ἐγὼ» δὲν δύνανται

89. O E. Dodd, «Christianity and the Reconciliation of the Nations», παρατηρεῖ, ὅτι ἡ ἐπαφὴ πᾶν ἐξ Ἰουδαίων Χριστιανῶν μετὰ τῶν ἐκ τῶν Ἑθνικῶν τοιούτων ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸν πρὸς μίμησιν παράδειγμα διὰ τὰ Ἑθνη τῆς ἐποχῆς μας, τὰ ὁποῖα ἀγωνίζονται διὰ τὴν ἐπίτευξιν τῆς ἐνότητος των. Πρβλ. καὶ «Religion in Education» (A terminal Review», Summer 1952, σελ. 100).

90. «The Acts of the Apostles», σελ. 32.

91. Περὶ τοῦ ὄρου «σῶμα» πρβλ. E. Käsemann «Leib und Leib Christi», 1933. A. W. Robinson, «The Christian doctrine of man», 1926 καὶ J. Robinson, «The body» 1952. Πρβλ. ἐπίσης E. Fuchs, «Christus und der Geist bei Paulus», Leipzig, 1932, σελ. 11, καὶ Bultmann, ἐνθ. ἀνωτ., σελ. 189 καὶ 192.

πλέον νὰ ἔχη ξεχωριστὴν ἀπὸ τὸ σύνολον κατεύθυνσιν. Ὁ εἷς φροντίζει διὰ τὸν ἄλλον καὶ ὁ πόνος ἢ ἡ χαρὰ τοῦ ἑνὸς εἶναι πόνος ἢ χαρὰ τοῦ συνόλου. (Α' Κορ. ιβ', 26) «Καὶ εἴτε πάσχει ἐν μέλος, συμπάσχει πάντα τὰ μέλη, εἴτε δοξάζεται ἐν μέλος, συγχαίρει πάντα τὰ μέλη». Ὁ Θεὸς ἔχει κατὰ τοιοῦτον τρόπον δημιουργήσει τὸ σῶμα ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὸς ὁ διχασμὸς: «ἵνα μὴ ᾖ σχίσμα ἐν τῷ σώματι».

4. Τέλος ἢ εἰκὼν τοῦ σώματος ἀποβλέπει εἰς τὴν προβολὴν τῶν αἰτιῶν τῶν διαφόρων διαιρέσεων, αἱ ὁποῖαι εἶναι καρπὸς τῆς ἐκ τοῦ Θεοῦ ἀπομάκρυνσεως καὶ τῆς στροφῆς πρὸς τὸν ἐγωισμόν. Ἀπομάκρυνσις ἐκ τοῦ Θεοῦ καταστρέφει ἐκ θεμελίων τὴν ἐνότητα, διότι βάσις αὐτῆς εἶναι ὁ Θεός. Ὁ ἐγωισμὸς δὲ καλλιεργεῖ τὴν περιφρόνησιν ἐνὸς μέλους πρὸς τὰ λοιπὰ μέλη τῆς κοινότητος, μὲ ἀποτέλεσμα τὸν διχασμόν. Ὁ Χριστὸς εἶναι «εἷς» καὶ οἱ ἐν Χριστῷ ζῶντες πρέπει νὰ ἀποτελοῦν καὶ αὐτοὶ μίαν ὄργανικὴν ἐνότητα. «Μεμερίσται ὁ Χριστός;» (Α' Κορ. α', 13) ἐρωτᾷ ὁ Παῦλος. Αἱ δὲ συνέπειαι μιᾶς θετικῆς εἰς τὴν ἐρώτησιν αὐτὴν ἀπαντήσεως πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν μελῶν της ὑπὸ τὴν κεφαλὴν αὐτῆς, τὸν Χριστόν⁹².

*

Μία ἐκ παραλλήλου, τώρα, τοποθέτησις τῶν περὶ ἐνότητος διδασκαλιῶν τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Παύλου ὀδηγεῖ εἰς τὰ ἐξῆς συμπεράσματα.

1. Ἀμφότεροι - Πλάτων καὶ Παῦλος— χρησιμοποιοῦν τὰς εἰκόνας τῆς οἰκογενείας καὶ τοῦ σώματος διὰ νὰ ἀποδείξουν τὴν σημασίαν τῆς ἰσότητος καὶ ἐνότητος τῶν ἀνθρώπων. Τὰ ἐδάφια 462 C-D, 464 A καὶ 462 B ἀντιστοιχοῦν πλήρως πρὸς τὸ Α' Κορ. 12. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τονίζουν, ἐπίσης, ἀμφότεροι τὸ χαρακτηριστικὸν τῆς ἀδελφότητος τῶν ἀνθρώπων. Κατὰ τὸν Παῦλον οἱ ἄνθρωποι εἶναι μέλη μιᾶς μεγάλης οἰκογενείας, τῆς ὁποίας πατὴρ εἶναι ὁ Θεός. Ὁ Πλάτων δὲ τονίζει ὅτι ὅλοι οἱ πολῖται τῆς πολιτείας του εἶναι ἀδελφοὶ διότι ἔχουν κοινὴν μητέρα τὴν γῆν.

2. Ἡ ἐνότης καὶ ἡ ἰσότης δὲν καταστρέφουν τὴν ἱεραρχίαν. Τοῦτο εἶναι περισσότερο ἐκδηλον εἰς τὰ ἐδάφια 414E-415D καὶ Α' Κορ. ιβ', 17-19 καὶ 4-12.

3. Ὁ Παῦλος προβάλλει τὴν ἐνότητα τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς ἁμαρτωλῆς καταστάσεως, ἐν τῇ ὁποίᾳ εὐρίσκονται ὅλοι, ἄνευ ἐξαιρέσεων, οἱ ἄνθρωποι. Κατὰ τὸν Πλάτωνα ὅλοι ὅσοι δὲν ἔχουν γνωρίσει τὸ Ἄγαθὸν εὐρίσκονται εἰς τὴν αὐτὴν—ὅλοι—κατάστασιν τοῦ δούλου τῶν κακῶν ἐπιθυμιῶν.

4. Ἐνωτικὸν στοιχεῖον τῆς Πλατωνικῆς πολιτείας εἶναι ἡ κοινότης τῶν ἰδεῶν. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν Παῦλον ἐνωτικὸν στοιχεῖον τῆς χριστιανικῆς Κοινοτήτος εἶναι ἡ κοινότης πίστεως εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὸν Υἱὸν Αὐτοῦ Χριστόν.

⁹² Πρβλ. καὶ Ρωμ. ιβ', 5. Γαλ. γ', 28, στ', 15. Α' Κορ. ι', 17; ιβ', 12. Κολ. α', 18. Ἐφεσ. β', 16 καὶ δ', 12-16.

5. Αιτία τῶν διαιρέσεων εἶναι—κατὰ τὸν Παῦλον—ἡ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἀπομάκρυνσις καὶ ὁ ἐγωϊσμός. Κατὰ τὸν Πλάτωνα δὲ αἰτία τῆς διχοστασίας τῆς ψυχῆς καὶ τῆς πόλεως εἶναι ἡ ἐκ τοῦ Ἄγαθοῦ ἀπομάκρυνσις καὶ ὁ ἐγωϊσμός. Τοῦτο παρατηροῦμεν ἰδιαιτέρως εἰς τὸ σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ Πλάτων ὁμιλεῖ περὶ τῆς παρακμῆς τῆς ἰδεώδους πολιτείας. Ἡ παρακμὴ αὐτὴ εἶναι καρπὸς τῶν διαιρέσεων καὶ τῶν διχασμῶν, εἰς τὰς ὁποίας ὁδηγεῖ ἡ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ ἀπομάκρυνσις καὶ ἡ στροφή πρὸς τὸν ἐγωϊσμόν.

Ὁ ἐγωϊσμός προκαλεῖ τὸν διχασμὸν καὶ τὴν παρακμὴν διότι, κατὰ τὸν Πλάτωνα καὶ τὸν Παῦλον, ἡ ζωὴ ἐνὸς ἐκάστου εἶναι στενωῶς συνδεδεμένη μετὰ τὴν ζωὴν τῆς κοινότητος. Ὁ Χριστιανὸς δὲν ἀρκεῖται εἰς τὴν σωτηρίαν μόνον τῆς ψυχῆς του. Ἐπιδιώκει τὴν σωτηρίαν ὅλων. Ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος, ἀντιλαμβάνομενος τὰς ὑποχρεώσεις, τὰς ὁποίας ἔχει ἐναντι τοῦ συνόλου, κατέστη ἀπόστολος πάντων τῶν ἀνθρώπων. Ὁ Πλάτων δὲ θεμελιώνει τὰς περὶ ἐν τῇ κοινωνίᾳ συμβιώσεως τῶν ἀνθρώπων ἀπόψεις του ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς εὐθύνης τοῦ ἀτόμου διὰ τὸ σύνολον⁹³. Ἐὰν τὸ ἄτομον ἐπιθυμῇ τὴν ἀτομικὴν του σωτηρίαν, πρέπει νὰ ἀγωνισθῇ διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ συνόλου. Τὸ «κοινὸν τῆς πόλεως» ἀποτελεῖ τὸ κλίμα, ἐντὸς τοῦ ὁποίου καλεῖται τὸ ἄτομον νὰ ἀναπτύξῃ τὴν προσωπικότητά του⁹⁴. Ὁ Πλάτων ἠγάπησε τὸ «κοινὸν τῆς πόλεως» καὶ διὰ τοῦτο ἠσχολήθη τόσο πολὺ μετὰ τὸ σχέδιον τῆς ἰδεώδους πολιτείας, τῆς ὁποίας βασικὴ προϋπόθεσις εἶναι ἡ, χάριν τῆς πόλεως, ὀλοκλήρωσις τῆς προσωπικότητος τῶν πολιτῶν της. Ἡ προσπάθειά του νὰ γνωρίσῃ τὸ «ὄντως ὄν» καὶ τὰ κύρια αὐτοῦ χαρακτηριστικὰ ἔχει ἀμεσον σχεσίαν μετὰ τὴν ἀγάπην, τὴν ὁποίαν ὁ Ἕλληνας φιλόσοφος ἔχει διὰ τὸ «κοινὸν τῆς πόλεως».

β) Ἡ ἐν τῇ κοινωνίᾳ θέσις τοῦ ἀνδρός. Ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς παρουσίας ἐργασίας ὑπάρχει—ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐναντι τοῦ προβλήματος τῆς ἐν τῇ κοινωνίᾳ θέσεως τοῦ ἀνδρός, στάσιν τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Παύλου—ἐν σοβαρὸν ζήτημα, τὸ πῶς δηλ. ἀντιμετωπίζουσι ὁ Πλάτων καὶ ὁ Παῦλος τὸ πρόβλημα τῆς δουλείας.

Τὸ πρόβλημα τῆς δουλείας πρέπει νὰ ἀντιμετωπισθῇ κυρίως—ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν Πολιτείαν—βάσει τῆς ἀπαντήσεως, τὴν ὁποίαν θὰ δώσωμεν εἰς τὴν ἐρώτησιν πόσον εἶναι δυνατὴ ἡ ὑπαρξίς τοῦ θεσμοῦ τῆς δουλείας ἐντὸς μιᾶς ἰδεώδους—ὡς ἡ πολιτεία τοῦ Πλάτωνος—πόλεως⁹⁵. Ὁ Πλάτων θεωρεῖ τὴν

93. Πρβλ. καὶ Jaeger, «Paedeia», II, σελ. 270.

94. «Τὸ κοινὸν τῆς πόλεως» ἀποτελεῖ ἀντικείμενον ἀγάπης τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, διότι οὗτοι πιστεύουσι ὅτι ἡ ἀτομικὴ των πρόδοσις ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν πρόδοσιν ὀλοκλήρου τῆς πόλεως.

95. Περὶ τῆς ἐναντι τῆς δουλείας στάσεως τοῦ Πλάτωνος πρβλ. κυρίως G. Morrow, «Plato and Greek slavery», εἰς Mind, XLVIII, 1939 καὶ «Plato's Law of Slavery», εἰς Illinois Studies in Language and Literature, XXV, 1939-40 καὶ G. Vlastos, «Slavery in Plato's thought», εἰς Philosophical Review, I, 1941.

ἐναντι τῶν ἀρχόντων ὑπακοὴν τῶν ἀρχομένων ὡς συμφέρον τῶν δευτέρων, διότι ἡ ἐξουσία ἔχει ὡς ἀποστολὴν τὴν ἐνίσχυσιν καὶ προστασίαν τῶν πολιτῶν. Βία καὶ πίσεις παρατηροῦμεν ὅτι δὲν ὑφίστανται εἰς τὴν Ἰδεώδη πολιτείαν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὅμως ἐλλείπουν ἀπὸ τὴν πολιτείαν αἱ π ρ ο ὕ π ρ ο θ έ σ ε ι ς τ ῆ ς δ ο υ λ ε ί α ς. Ἀντιθέτως ὁ Πλάτων καταδικάζει, ὡς ἀξίαν τιμωρίας πράξιν, τὴν ἄσκησιν βίας⁹⁶. Εἰς μίαν πόλιν, τῆς ὁποίας σκοπὸς εἶναι ἡ ἐνότῃς καὶ ἡ φιλία⁹⁷, εἶναι ἀδύνατος ἡ ὑπαρξίς τοῦ θεσμοῦ τῆς δουλείας. Εἰς τὰς λοιπὰς πόλεις οἱ ἄρχοντες ὀνομάζουσι τὸν λαὸν «δούλους» (463B), ἐνῶ εἰς τὴν Ἰδεώδη πολιτείαν οἱ ἄρχοντες ὀνομάζουσι τὸν λαὸν «μισθοδότας καὶ συντηρητάς».

Ὁ Πλάτων θεωρεῖ τὴν δουλείαν ὡς τὴν χειροτέραν κατάστασιν, ὑπὸ τὸ βάρος τῆς ὁποίας δύναται νὰ εὐρεθῇ ὁ ἄνθρωπος. Διὰ τοῦτο δὲ χαρακτηρίζει, τὸ χειρότερον πολίτευμα, δηλ. τὴν τυραννίαν, ὡς «βαρυτάτην καὶ ἀγριωτάτην δουλείαν» (564 A)⁹⁸. Ἡ ὑπὸ τυραννίαν εὐρισκομένη πόλις εἶναι «πεσμένη σὲ ὅσον ἡμπορεῖ νὰ γίνῃ μεγαλύτεραν δουλείαν», ἡ δὲ τάξις τῶν χρηστοτάτων ἀνθρώπων τῆς πόλεως αὐτῆς εὐρίσκεται εἰς κατάστασιν «ἀτιμωτικῆς καὶ παναθλίας δουλείας» (577 D). Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἡ ψυχὴ τοῦ τυραννικοῦ ἀνθρώπου εὐρίσκεται εἰς κατάστασιν ἀθλίας δουλείας (577 D)⁹⁹. Ὁ ὄρος λοιπὸν δούλος καὶ δουλεία συμπίπτει, κατὰ τὸν Πλάτωνα, μετὰ τὴν χειροτέραν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν δύναται νὰ εὐρεθῇ μία πόλις ἢ μία ψυχὴ. Ἀντιθέτως ἡ Ἰδεώδης πολιτεία δὲν δύναται νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐντὸς τῶν παισιῶν τῆς ὑπαρξίν δούλων ἢ δουλείας¹⁰⁰. Ἡ δουλεία, ἐν σχέσει μετὰ τὴν ἀρμονίαν, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὴν Ἰδεώδη πολιτείαν, ἀποτελεῖ παραφωνίαν.

Ἐν τούτοις ὅμως τὸ ἐδάφιον 433 CD ἀποτελεῖ σοβαρὸν δι' ἡμᾶς πρόβλημα. Τὸ ἐδάφιον αὐτὸ θὰ ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς ἀπόδειξις τοῦ ὅτι ὁ Πλάτων δέχεται ἢ, τὸ ὀλιγώτερον, ἀνέχεται τὴν δουλείαν. Εἰς τὸ 433 CD ὁ Πλάτων ὀμιλεῖ περὶ τῆς ψυχῆς τοῦ παιδιοῦ, τῆς γυναικὸς, τοῦ δ ο ὕ λ ο υ, τοῦ ἐλευθέρου, τοῦ δημιουργοῦ, τοῦ ἀρχοντος καὶ τοῦ ἀρχομένου¹⁰¹. Τοῦτο ὅμως ἀντιτίθεται εἰς τὸ 463B ἐνῶ συγχρόνως, ἐὰν γίνῃ δεκτὴ ἡ ἄποψις, ὅτι ὑπάρχει ὁ θεσμὸς τῆς δουλείας εἰς τὴν Πολιτείαν, προκύπτουν αἱ ἐξῆς ἀντιθέσεις:

α) Ἀπὸ ἠθικῆς πλευρᾶς ἡ πολιτεία δὲν εἶναι πλέον Ἰδεώδης. β) Ἡ δουλεία εἰς τὴν πολιτείαν δὲν ἐκπληροῖ κανένα σκοπὸν διότι δὲν ὑφίσταται εἰς αὐτὴν ἐργασία προωρισμένη ἀποκλειστικῶς διὰ δούλους, καὶ γ) ἡ δουλεία ἀποτελεῖ

96. Πρβλ. 579 A.

97. Πρβλ. 590 D.

98. Πρβλ. 569 A.

99. Πρβλ. καὶ Kouřé, ἐνθ: ἄνωτ. σελ. 91.

100. Πρβλ. καὶ C. Ritter, «Platon», II, 1923, σελ. 596 καὶ 609.

101. «καὶ ἐν παιδί καὶ ἐν γυναικὶ καὶ δ ο ὕ λ ο υ καὶ ἐλευθέρῳ καὶ δημιουργῷ καὶ ἀρχοντι καὶ ἀρχομένῳ».

ἀντίθεσιν πρὸς τὸν τελικὸν σκοπὸν τῆς πολιτείας, πρὸς τὴν εὐδαιμονίαν δηλ. ὄλων τῶν μελῶν τῆς πόλεως¹⁰². Τὸ πρόβλημα ὁμῶς, τὸ ὁποῖον προκύπτει βάσει τοῦ ἐδαφίου 433 CD, δύναται νὰ λυθῇ ἐὰν δεχθῶμεν τὴν ἄποψιν, ὅτι αἱ λέξεις «καὶ δούλων» δὲν ἀνήκουν εἰς τὸ πρωτότυπον κείμενον τῆς «Πολιτείας». Τὴν λύσιν αὐτὴν ὑποστηρίζει καὶ ὁ Δεσποτόπουλος εἰς ἐργασίαν του, ἡ ὁποία ἐδημοσιεύθη τὸ 1952¹⁰³. Ὁ Δεσποτόπουλος διορθώνει τὸ 433 C ὡς ἐξῆς: «.. καὶ ἐν παιδί καὶ ἐν γυναίκι καὶ ἐλευθέρῳ καὶ δημιουργῷ καὶ ἄρχοντι καὶ ἀρχομένῳ»¹⁰⁴. Ἡ διόρθωσις αὐτὴ λύει τὸ πρόβλημα τοῦ ἐδαφίου 433 CD, ἐνῶ συγχρόνως διατηρεῖ τὸν ἰδεώδη χαρακτῆρα τῆς Πολιτείας, ἐντὸς τῶν πλαισίων τῆς ὁποίας εἶναι ἀδύνατος ἡ ὑπαρξίς τοῦ θεσμοῦ τῆς δουλείας¹⁰⁵.

*

Τὸ αὐτὸ πρόβλημα —κατὰ πόσον δηλαδὴ ὁ θεσμὸς τῆς δουλείας ἔχει θέσιν εἰς τὴν «καινὴν κτίσιν» — ἀπασχολεῖ καὶ τὸν ἐρευνητὴν τῆς Ἡθικῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀποστόλου Παύλου. Κατ' ἀρχὴν δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι ὁ Ἀπόστολος Παῦλος δὲν καταδικάζει, ἀμέσως, τὸν θεσμὸν τῆς δουλείας, ἂν καὶ ἡ μὴ καταδίκη τῆς δουλείας δὲν ἀποδεικνύη ὅτι ὁ Παῦλος ἠδιαφόρησε διὰ ἐν τὸσον μεγάλον κοινωνικὸν πρόβλημα. Ἡ ἐκ μέρους του ἐπίσημος καταδίκη τοῦ θεσμοῦ τῆς δουλείας ἦτο δύσκολος διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους.

α) Οἱ Χριστιανοὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Παύλου δὲν ἠδύνατο, εἰς μίαν περίοδον, κατὰ τὴν ὁποίαν μόλις ἄρχισαι νὰ ἀναπτύσσωνται, νὰ στραφοῦν κατὰ τῆς κοινωνικῆς τάξεως, τὴν ὁποίαν ἀνεγνώριζεν ἡ Αὐτοκρατορία καὶ καθ' ἑνὸς θεσμοῦ, ὡς ἡ δουλεία, ὅστις ἀπετέλει μίαν βᾶσιν τῆς οἰκονομικῆς ἐξελίξεως τοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους. Μία ἐκ μέρους τῶν Χριστιανῶν καταδίκη τοῦ θεσμοῦ τῆς δουλείας θὰ ἐνεφάνιζεν αὐτοὺς ὡς ἐπαναστάτας, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἐξόντωσίν των. Ἡ μικρὰ ὁμάς τῶν Χριστιανῶν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἱσχυρισθῆ, τότε, τὸ μήνυμα τοῦ Ἐσταυρωμένου Ἰησοῦ μὲ κοινωνικοπολιτικὰ μεταρρυθμίσεις¹⁰⁶. Οὕτω ὁ Παῦλος δὲν ἠδύνατο ἐπισήμως νὰ καταδικάσῃ τὸν θεσμὸν

102. Πρβλ. 420 B, 463 B καὶ 590 D.

103. C. J. Despotopoulos: «Correction d' un passage de la République de Platon», Athènes, 1952.

104. Ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 240.

105. Ὁ γνωστὸς Ἑλληνοιστής, καθήγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βόννης, Herter, εἰς ἐπιστολὴν του πρὸς τὸν Δεσποτόπουλον δέχεται ὡς ἐπιτυχὴ τὴν διαγραφὴν τῶν λέξεων «καὶ δούλων». Ἐν τούτοις ἔχει ἐπιφυλάξεις ὡς πρὸς τὸ κατὰ πόσον ὁ Πλάτων καταργεῖ, εἰς τὴν Πολιτείαν του, τὸν θεσμὸν τῆς δουλείας.

106. Πρβλ. καὶ E. Brunner, «Justice and the social order», 1946, σελ. 100, ὅστις παρατηρεῖ, ἀναφερόμενος εἰς τὴν πρὸς Φιλήμονα ἐπιστολὴν, ὅτι ἐπίσημος καταδίκη τοῦ θεσμοῦ τῆς δουλείας θὰ εἶχε πολὺ κακὰ ἀποτελέσματα διὰ τοὺς ἰδίους τοὺς δούλους. Πρβλ. ἐπίσης Latourette, «History of the expansion of Christianity», London 1938, σελ. 261; Allen, «The early Church and the New Testament», 1951, σελ. 51, King, «Social Progress and Christian Ideals», σελ. 54 καὶ «The Moffat New Testament commen-

τῆς δουλείας. β) Ὁ Παῦλος ἔζη μὲ τὴν προσδοκίαν τῆς συντόμου ἐλεύσεως τοῦ τέλους τοῦ κόσμου τούτου: «παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου» (Α' Κορ. ζ', 31). Ἡ προσδοκία αὐτὴ τοῦ Παύλου τὸν ἀπεμαύρυνε ἀπὸ τὴν συστηματικὴν ἀπασχόλησιν μὲ κοινωνικὰς μεταρρυθμίσεις.

Παρὰ τὸ γεγονός ὅμως, ὅτι δὲν παρατηροῦμεν ἐπίσημον καταδίκην τοῦ θεσμοῦ τῆς δουλείας, δὲν εἶναι δύσκολος ἡ διαπίστωσις, ὅτι ὁ Παῦλος θεωρεῖ τὴν δουλείαν ὡς κάτι κακὸν καὶ ἀπορριπτέον. Οὕτω ὁ Ἀπόστολος χρησιμοποιοῖ τὰς λέξεις «δούλος» καὶ «δουλεία», διὰ νὰ περιγράψῃ τὴν κατάστασιν τῶν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῆς ἁμαρτίας εὐρισκομένων ἀνθρώπων. (Ρωμ. ζ', 15 κέ, στ', 17 καὶ 20). Ὁ Παῦλος δὲν ἀδιαφορεῖ διὰ τὴν καλυτέρευσιν τῆς θέσεως τῶν δούλων. Μέσῳ τῆς διδασκαλίας του περὶ ἀγάπης ἐβοήθησεν εἰς τὴν καλυτέρευσιν τῆς θέσεως τῶν δούλων τόσοσὸν πολὺ, ὅσον ὄλγοι κοινωνιολόγοι. Δὲν εἶναι καθόλου ὑπερβολικὴ ἡ παρατήρησις τοῦ Ellul¹⁰⁷, ὅτι ὁ Παῦλος, διὰ τῆς περὶ ἀγάπης καὶ ἐν Χριστῷ ἐνόητος διδασκαλίας του, προητοίμασε τὸν δρόμον διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν δούλων.

Ἡ πρὸς Φιλήμονα ἐπιστολὴ παραμένει πάντοτε χαρακτηριστικὸν παράδειγμα τῶν περὶ δουλείας ἰδεῶν τοῦ Παύλου. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη προκαλεῖ, ὡς παρατηρεῖ ὁ Brunner¹⁰⁸, εἰς τὸν ἀναγνώστην τῆς δύο ἀντίθετα αἰσθημάτων: τὸ τῆς ἀπορίας καὶ τὸ τῆς ἀπογοητεύσεως. Ἡ ἀπορία εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦ ὅτι ὁ Παῦλος δὲν ἀπαιτεῖ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ὀνήσιμου, ἐνῶ ἡ ἀπογοήτευσις προέρχεται ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ Παῦλος δὲν διαμαρτύρεται κατὰ τοῦ θεσμοῦ τῆς δουλείας. Καὶ τὰ δύο αὐτὰ ὅμως αἰσθημάτων βασιζονται εἰς τὰς πρώτας ἐντυπώσεις. Ὁ Παῦλος δὲν ἐπιθυμεῖ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Ὀνήσιμου, ἀλλὰ θέλει κάτι περισσότερο. Θέλει, δηλαδὴ, τὴν δημιουργίαν νέων σχέσεων, μεταξὺ τοῦ Φιλήμονος καὶ τῶν δούλων του, αἱ ὁποῖαι θὰ στηρίζονται ἐπὶ τῆς ἐντολῆς τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης. Ὁ Παῦλος ἀποστέλλει ὅπισω εἰς τὸν Κύριόν του τὸν Ὀνήσιμον διότι: α) ἦτο φίλος τοῦ Φιλήμονος (Φιλ. α', 7), β) σέβεται τὸ δικαίωμα τῆς ιδιοκτησίας καὶ τὰς ἐπιταγὰς τοῦ Ρωμαϊκοῦ Δικαίου καὶ γ) δὲν ἐπιθυμεῖ νὰ κάμῃ κάτι ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ Φιλήμονος (Φιλ. α', 14). Συγχρόνως ὅμως ὁ Παῦλος ἐπιχειρεῖ, διὰ τῆς ἐπιστολῆς του, νὰ δημιουργήσῃ μίαν νέαν κατάστασιν. Προσπαθεῖ δηλ. νὰ πείσῃ τὸν Φιλήμονα νὰ δεχθῇ τὸν Ὀνήσιμον ὄχι πλέον ὡς δούλον, ἀλλὰ ὡς ἀδελφόν. Διὰ τῆς ἀδελφότητος καὶ τῆς ἀγάπης καταλύεται ἡ δουλεία. Ὁ Παῦλος λοιπὸν δὲν συντάσσει διαμαρτυρίαν κατὰ τῆς δουλείας. Κάμνει κάτι περισσότερο. Δημιουργεῖ τὰς προϋποθέσεις μιᾶς κοι-

tary» (ed. Scott, Epistle to Collosians, Philemon, Ephesian,) σελ. 99. Δὲν πρέπει ἐπίσης νὰ λησμονῶμεν, ὅτι ὁ θεσμὸς τῆς δουλείας ἀνεγνωρίζετο ὡς ὑπάρχουσα κατάστασις, ὑπὸ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Πρβλ. π.χ. Ἐξ. κα' 2, 3, 7 καὶ Δευτ. κ', 10-14.

107. Ellul, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 64.

108. E. Brunner, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 98.

νωνίας, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡ ὑπαρξίς τοῦ θεσμοῦ τῆς δουλείας θὰ εἶναι ἀδύνατος. Μιάς κοινωνίας, ἐντὸς τῆς ὁποίας θὰ κυριαρχῇ ἡ ἀγάπη καὶ ἡ ἐνότης, διότι «οὐκ ἔνι δούλος οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἔνι ἄρσεν καὶ θῆλυ· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἔστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» (Γαλ. γ', 28).

Ἄν καὶ ὁ Παῦλος κατέχεται ἀπὸ τὴν προσδοκίαν τοῦ τέλους τοῦ κόσμου, ἐν τούτοις δέχεται τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν δούλων, ἐὰν αὕτη εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ ἄνευ ἐπαναστατικῶν μέσων. «Δούλος ἐκλήθης; — γράφει — μὴ σοι μελέτω· ἄλλ' εἰ καὶ δύνασαι ἐλεύθερος γενέσθαι, μᾶλλον χρήσαι» (Α Κορ. ζ', 21). Τὸ ἐδάφιον αὐτὸ ἔχει προκαλέσει πολλὰς ἐπιστημονικὰς συζητήσεις καὶ οἱ ἐρευνηταὶ διαιροῦνται εἰς δύο ὁμάδας. Ἡ μία ὁμάς δέχεται, ὅτι ὁ Παῦλος συνιστᾷ τὴν χρῆσιν τῆς εὐκαιρίας ἀπελευθερώσεως τῶν δούλων, ἐνῶ ἡ ἄλλη ὁμάς πιστεύει ὅτι ὁ Παῦλος συνιστᾷ τὴν παραμονὴν εἰς τὴν κατάστασιν τῆς δουλείας¹⁰⁹. Κατὰ τὴν γνώμην μου ἡ πρώτη ὁμάς ἔχει δίκαιον, διότι ἐὰν ὁ Παῦλος εἰς τὸ ἐδάφιον Α' Κορ. ζ', 21 συνιστᾷ τὴν ἐμμονὴν εἰς τὴν δουλείαν, τότε ἡ πρὸς Φιλήμονα ἐπιστολὴ δὲν θὰ εἶχε πλεον νόημα, ἐφ' ὅσον ὁ Παῦλος, γράφων τὴν ἐπιστολὴν αὐτήν, εἶναι βέβαιος ὅτι ὁ φίλος του Φιλήμων θὰ κάμῃ αὐτό, τὸ ὁποῖον πρέπει· θὰ ἀπελευθερώσῃ δηλαδὴ τὸν δούλόν τοῦ Ὀνήσιμον¹¹⁰.

Ἐν συμπεράσματι δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν: α) ὅτι ὁ Παῦλος δὲν ἐπεδίωξε τὴν κατάργησιν τοῦ θεσμοῦ τῆς δουλείας καὶ β) ὅτι, παρὰ ταῦτα, διὰ τῆς διδασκαλίας τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἐν Χριστῷ ἰσότητος καὶ ἐνότητος

109. Ἐκ τῆς πλουσίας ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου βιβλιογραφίας πρβλ. α) Ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως ὅτι ὁ Παῦλος συνιστᾷ τὴν παραμονὴν εἰς τὴν κατάστασιν τῆς δουλείας: Kieff, «Die Theorie des modernen Sozialismus über den Ursprung des Christentums», 1915. F. Overbeck, «Über das Verhältnis der alten Kirche zur Sklaverei in röm. Reiche», εἰς Studien g. Geschichte d. alten Kirche», 1875. E. v. Dobschütz, Art. «Paulus», εἰς R. E. E. Juncker, «Die Ethik des Apostels Paulus», 2Bde, Halle, 1919. H. Greren, «Das Hauptproblem der Sozialethik in der neueren Stoa und im Urchristentum» 1935. Ἐπίσης ἰδέ: Bengel, Kühl, Holtzmann, J. Weiss, Wendland, Witte, Uhlhorn, Weizsäcker, Heinrici, Schmiedel, Harnack, B. Weiss, Knopf, Backmann, Bousset, Feine, Bonhöffer, Lietzmann, Pflleiderer, Baur, Schliez καὶ Meyer.

β) Ὑπὲρ τῆς ἀπόψεως ὅτι ὁ Παῦλος συνιστᾷ τὴν χρῆσιν τῆς εὐκαιρίας ἀπελευθερώσεως τῶν δούλων: J. v. Walter, «Die Sklaverei im N. T.» (εἰς Bibl. Zeit — und Streitfragen), 1928, H. 11). A. Steinmann, «Zur Geschichte der Auslegung von 1 Kor. 7, 21» (εἰς Theol. Revue, 1917, sp. 340). A. Steinmann: «Sklavenlos und alte Kirche», 1922; A. Steinmann, «Jesus und die soziale Frage» 1920. A. Steinmann «Paulus und die Sklaven von Korinth», 1911. H. R. Rengstorff, ἄρθρον «δούλος», εἰς Th. Wb. NT. Ἐπίσης ἰδέ: Hofmann, Schlatter, Luther, Calvin, Neander, Godet, Erasmus, Grotius καὶ Zahn.

110. Πρβλ. Φιλ. α, 21 «ἀπειθῶς τῇ ὑπακοῇ σου ἔγραφα σοι, ἰδὼς ὅτι καὶ ὑπὲρ ὃ λέγω ποιήσεις». Ἰδέ ἐπίσης B. G., Cairid «The Apostolic Age», London, 1955, σελ. 128: «Paul was sure, that Philemon would do the right thing».

ἔδημιούργησε τὰς προϋποθέσεις μιᾶς κοινωνίας, ἐντὸς τῆς ὁποίας εἶναι ἀδύνατος ἡ ὑπαρξίς τοῦ θεσμοῦ τῆς δουλείας¹¹¹.

*

Ἐχοντες τώρα ὑπ' ὄψιν πῶς ἀντιμετωπίζεται τὸ πρόβλημα τῆς δουλείας ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος — εἰς τὴν πολιτείαν — καὶ τοῦ Παύλου, δυνάμεθα νὰ καταλήξωμεν εἰς τὰ ἐξῆς συμπεράσματα.

1) Εἰς τὴν ἰδεώδη πολιτείαν καθὼς καὶ εἰς τὴν Χριστιανικὴν κοινωνίαν, ἡ ὁποία ρυθμίζει τὰς σχέσεις τῆς βάσει τῆς διδασκαλίας τοῦ Παύλου, δὲν ὑπάρχουν αἱ προϋποθέσεις ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι ἐπιτρέπουν τὴν ὑπαρξίς τοῦ θεσμοῦ τῆς δουλείας. 2) Ὁ Πλάτων καὶ ὁ Παῦλος δημιουργοῦν νέας προϋποθέσεις κοινωνικῆς συμβιώσεως βάσει τῆς ἀρχῆς, ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι εἶναι μεταξύ των ἀδελφοί. Ἡ ἀρχὴ αὕτη δὲν ἐπιτρέπει τὸν χωρισμὸν τῶν ἀνθρώπων εἰς δούλους καὶ ἐλευθέρους. 3) Σκοπὸς τελικὸς τῆς Πλατωνικῆς Πολιτείας καὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Παύλου εἶναι ἡ εὐδαιμονία ὅλων τῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ ἐνότης. Ἡ εὐδαιμονία ὅμως ὅλων τῶν ἀνθρώπων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ πραγματοποιηθῇ ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχει διάκρισις δούλων καὶ ἐλευθέρων. 4) Τόσον ὁ Πλάτων ὅσον καὶ ὁ Παῦλος χρησιμοποιοῦν τὰς λέξεις «δούλος» καὶ «δουλεία», προκειμένου νὰ χαρακτηρίσουν τὴν κατάστασιν τῆς ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ κακοῦ εὐρισκομένης ψυχῆς (Πολιτεία 564 A 577 CD καὶ Ρωμ. στ' 17 καὶ 20).

γ) Ἐργασία, πλοῦτος, ἰδιοκτησία. Μελετῶντες τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα προκύπτουν ἐκ τῆς ἐρεῦνης τῶν συγκεκριμένων θεμάτων ἐργασία, πλοῦτος, ἰδιοκτησία, παρατηροῦμεν ἀκόμη περισσότερον, πόσα κοινὰ σημεῖα ὑφίστανται μεταξύ τῆς Ἠθικῆς καὶ Πολιτείας τοῦ Πλάτωνος καὶ τῆς Ἠθικῆς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

*

Τὰς περὶ ἐργασίας ἀπόψεις τοῦ Πλάτωνος ἀντιλαμβανόμεθα καλύτερον ἐὰν τὰς ἴδωμεν ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀνάλυσιν, τὴν ὁποίαν οὗτος κάμνει, μὲ σκοπὸν νὰ προβάλλῃ τὴν γένεσιν τῆς πολιτείας. Ἡ γένεσις τῆς πόλεως ἔχει ὡς αἰτίαν τὸ ὅτι ἕκαστον ἄτομον, χωριστά, δὲν εἶναι αὐτάρκες, ἀλλὰ ἔχει πολλὰς καὶ διαφόρους ἀνάγκας, τὰς ὁποίας δὲν δύναται, μόνον του, νὰ ἱκανοποιήσῃ¹¹². Οὕτω λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος ἀναγκάζεται, προκειμένου νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὰς διαφόρους ἀνάγκας του, νὰ συμβιώσῃ μετ' ἄλλων συνανθρώπων του, δίδων εἰς τὴν πρώτην αὐτὴν κοινότητα τὸ ὄνομα πόλις¹¹³. Ἡ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν ἄλ-

111. Πρβλ. καὶ «Encyclopaedia of Religion and Ethics», (ed. Hastings) Bd. 9, σελ. 693, ἄρθρον «Paul».

112. «Γίγνεται πάλις» (369B). Ὁ Πλάτων δὲν δίδει ἱστορίαν τοῦ σχηματισμοῦ τῶν πόλεων, ἀλλὰ κάμνει ἀνάλυσιν τῶν οικονομικῶν των βάσεων, μὲ κέντρον τὸν ἄνθρωπον.

113. Περὶ τῆς γενέσεως τῆς πρώτης πόλεως πρβλ. καὶ Ἀριστοτέλους, Πολ. 1291α 17.

λων συμβιώσις ἀποδεικνύεται καλύτερα τῆς ἀπομονώσεως¹¹⁴. Ὡς αἰτία δὲ τῆς συμβιώσεως αὐτῆς προβάλλεται ἀπὸ τὸν Πλάτωνα, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἡ ἀλληλεγγύη καὶ οὐχὶ ὁ φόβος ἢ ἐν «κοινωνικὸν συμβόλαιον». Κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς πρώτης αὐτῆς κοινότητος εἶναι: α) ὁ καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας, β) ἡ εἰδίκευσις εἰς ὠρισμένην ἐργασίαν¹¹⁵, γ) ὁ συντηρητικὸς τῆς χαρακτήρ καὶ δ) ὁ ἔλεγχος τῶν γεννήσεων πρὸς ἀποφυγὴν ὑπερπληθυσμοῦ, ἐκ φόβου ἐλλείψεως τῶν ἀγαθῶν καὶ προκλήσεως πολέμων. Ἡ πρώτη πόλις εἶναι ἐν φιλειρηνικὸν «χορτοφαγικὸν» Κράτος¹¹⁶.

Ἡ πρόοδος ὅμως καθιστᾷ συντόμως τὴν πρώτην πόλιν ἀνεπαρκῆ, διότι δὲν ἱκανοποιεῖ τὸν ἄνθρωπον ὡς σύνολον, δηλ. ὡς πνεῦμα καὶ ὕλην. Διὰ τοῦτο ἐκ τῆς πρώτης πόλεως προκύπτει ἡ δευτέρα, ἡ ὅποια α) ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν πρώτην ἐγκαταλείπει τὴν αὐτάρκειαν καὶ β) στρέφεται πρὸς τὰς ἀπολαύσεις τοῦ πολιτισμοῦ¹¹⁷.

Τὸ βασικώτερον ὅμως χαρακτηριστικὸν στοιχεῖόν τῆς νέας πόλεως εἶναι ἡ ἀνεπάρκεια τοῦ χώρου. Ἐνῶ εἰς τὴν πρώτην πόλιν ὁ χώρος ἦτο ἐπαρκὴς διὰ τὴν συντήρησιν τῶν κατοίκων τῆς, εἰς τὴν δευτέραν, ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν ἀναγκῶν τῶν πολιτῶν, καθιστᾷ τὸν χῶρον ἀνεπαρκῆ. Τοῦτο ὅμως ὀδηγεῖ, αὐτομάτως, εἰς τὴν προσπάθειαν περικοπῆς τμήματος τοῦ χώρου τῶν γειτόνων τῆς δευτέρας πόλεως. Τὸ αὐτὸ δὲ θὰ ἐπιχειρήσουν καὶ οἱ γείτονες τῆς πολιτείας, τὴν ὅποιαν σχεδιάζει ὁ Πλάτων, ἐφ' ὅσον οἱ τελευταῖοι θὰ ξεπεράσουν τὰ ὄρια τῶν ἀπαραιτήτων διὰ τὴν συντήρησιν τῶν ἀγαθῶν. Ἡ δευτέρα δηλ. πόλις ἔχει ἀνάγκην τοῦ πολέμου, ὅστις εἶναι μία προσπάθεια ἀποκτήσεως νέου ἐδάφους καὶ νέων μέσων ἱκανοποιήσεως τῶν ἀπαιτήσεων, τὰς ὁποίας δημιουργεῖ ὁ νέος τρόπος ζωῆς τῆς δευτέρας πόλεως¹¹⁸.

Ἡ ἀνάγκη ὅμως τοῦ πολέμου δημιουργεῖ μίαν τελείως νέαν τάξιν: τὴν τῶν πολεμιστῶν. Οὕτω ἡ πόλις καθίσταται ἀκόμη μεγαλύτερα μὲ τὴν προσθήκην ἐνὸς ὁλοκλήρου στρατοπέδου, ἱκανοῦ νὰ πολεμήσῃ διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν πολιτῶν (374, Α).

114. Πρβλ. καὶ Murphy «The Interpretation of Plato's Republic», Oxford 1951, σελ. 77 καὶ Adam «Plato and Political Ideals», σελ. 88.

115. Πᾶν τῶν ἀναγκῶν ἐνὸς ἐδάφους διαφέρει καὶ εἰς ἀκόμη λόγος, ὅστις ἀναγκάζει τὸ ἄτομον νὰ ζῆσθ ἐντὸς τῶν πλαισίων μιᾶς πολιτείας. Ὁ λόγος αὐτὸς εἶναι τὸ ὅτι οἱ ἄνθρωποι, ἐκ φύσεως, διαφέρουν μεταξύ των, μὴ ὅντες ὅλοι κατάλληλοι διὰ τὴν αὐτὴν ἐργασίαν. Πρβλ. καὶ Gould, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 146.

116. Καθίσταται ἐδῶ φανερόν, ὅτι ὁ Πλάτων δεικνύει μὲ τὴν περιγραφὴν τῆς πρώτης πόλεως, τὴν συμμετοχὴν εἰς τὴν ζωὴν αὐτῆς τοῦ ἐπιθυμητικοῦ μόνον τμήματος τῆς ψυχῆς.

117. Αἱ ἀνάγκαι τοῦ ἀνθρώπου δὲν εἶναι ὕλικῆς μόνον φύσεως. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἐπίσης ἀνάγκην ἀπολαύσεως τῶν ἠθικῶν καὶ πνευματικῶν ἀγαθῶν τοῦ πολιτισμοῦ. Πρβλ. καὶ M. B. Foster «Political Philosophies of Plato and Hegel», Oxford, 1935, σελ. 28 κ. ἔ. Ὁ Πλάτων δὲν ἦτο δυνατόν νὰ σχεδιάσῃ μίαν ἰδεωδὴ πόλιν ἀνευ πνευματικῆς ζωῆς. Πρβλ. Κογρέ, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 74.

118. Πρβλ. Jowett, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 44.

Εἶναι φυσικὸν, ὅτι μία πόλις, ὡς ἡ δευτέρα πόλις, διὰ νὰ διατηρηθῇ χρειάζεται νὰ διαθέτῃ κάποιον ὄργανον διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ἀσφαλείας τῆς. Τὸ ὄργανον δὲ αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι κάτι τὸ ἐξαιρετικόν, διὰ νὰ δύναται νὰ θυσιάσῃ τὸ πᾶν διὰ τὴν συντήρησιν τῆς πολιτικῆς κοινότητος. Οὕτω λοιπὸν προκύπτει ἡ τάξις τῶν φυλάκων, ἡ ὁποία, λόγῳ τοῦ ὅτι προορισμός τῆς εἶναι ἡ θυσία διὰ τὸ σύνολον, διακρίνεται ἀπὸ ἅλα τὰ ἄλλα ἐπαγγέλματα. Τὸ ὅτι δὲ ὁ Πλάτων προσέχει ἰδιαιτέρως τὴν τάξιν τῶν φυλάκων, — ἡ ὁποία ἀντιπροσωπεύει εἰς τὴν ἰδεώδη πόλιν ἓν νέον στοιχεῖον: τὴν δύναμιν, — ἀποδεικνύει τὴν πεποίθησιν τοῦ Ἑλληνος φιλοσόφου, ὅτι οὐδεμία ἔνωσις, πολιτικῆς φύσεως, δύναται νὰ ἐπιζήσῃ ἄνευ τῆς ὑπάρξεως δυνάμεως, ἡ ὁποία θὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ὑπαρξίν τῆς.

Ἡ ἐν συντομίᾳ περιγραφή τῆς γενέσεως τῆς πολιτείας ἀποδεικνύει ἤδη, ὅτι ὁ Πλάτων θεμελιώνει τὰς περὶ ἐργασίας ἰδέας του ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας¹¹⁹. Ἡ ἀρχὴ αὕτη δὲν εἶναι φυσικὴ συνέπεια τῶν περὶ δικαιοσύνης ἀπόψεων τοῦ Πλάτωνος, δεδομένου ὅτι δικαιοσύνη εἶναι «τὸ νὰ ἔχη κανεὶς καὶ νὰ πράττῃ ὅ,τι τοῦ ἀρέσει καὶ ὅ,τι τοῦ ἀρμόζει» (433 E-434 A) ἢ ἀπλούστερον «τὸ νὰ κἀνῃ κανεὶς τὴν δουλειά του» (433 B).

Ὁ ἐργαζόμενος πρέπει νὰ λαμβάνῃ τὴν ἐργασίαν του σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν, ἀποφεύγων τὸν ἐρασιτεχνισμὸν (370 C). Τοῦτο ὅμως εἶναι δυνατόν μόνον ἐφ' ὅσον ὁ ἐργαζόμενος ἀπασχολεῖται μὲ μίαν μόνον ἐργασίαν. Μία ἐργασία θὰ ἀποδώσῃ καλὰ ἀποτελέσματα, ὅταν ὁ ἀσχολούμενος μὲ αὐτὴν δὲν ἀπασχολῆται μὲ ἄλλα ζητήματα, διότι εἶναι ἀδύνατος ἡ σύγχρονος ἀπασχόλησις μὲ πολλὰς ἐργασίας¹²⁰.

Βάσει αὐτῆς τῆς ἀρχῆς προκύπτει καὶ μία ἄλλη ἀλήθεια. «Ὅτι δηλ. ὁ κατάλληλος ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἐκλεγῇ διὰ τὴν κατάλληλον θέσιν. Κριτήριον τῆς ἐκλογῆς τῶν καταλλήλων διὰ μίαν ἐργασίαν θὰ εἶναι τὰ «φυσικὰ δῶρα», μὲ τὰ ὁποῖα ἡ φύσις ἔχει προικίσει τοὺς ἀνθρώπους¹²¹. «Ἡ πρώτη καὶ αὐστηρὰ ἐντολὴ — γράφει ὁ Πλάτων —, τὴν ὁποῖαν δίδει ὁ Θεὸς εἰς τοὺς ἄρχοντας εἶναι νὰ μὴ δείχνωνται διὰ κανένα ἄλλο πρᾶγμα τόσον ἄγρυπνοι φύλακες, οὐδὲ νὰ προσέχουν ἄλλο τίποτε τόσον πολὺ, ὅσον τὰ παιδιὰ, τὰ ὁποῖα γεννῶνται, διὰ νὰ ἴδουν ποῖον ἀπὸ τὰ μέταλλα αὐτὰ ἔχει ἀναμιχθῆ μέσα εἰς τὴν σύστασιν τῶν ψυχῶν των, καὶ ἕαν καὶ κάποιον ἰδικόν των παιδιὶ παρουσιάσῃ τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ χαλκοῦ ἢ τοῦ σιδήρου, δὲν ἐπιτρέπεται κατὰ κανένα τρόπον νὰ

119. Ὁ Jowett (ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 48) παρατηρεῖ, ὅτι ὁ Πλάτων ἀναπτύσσει τὰς περὶ ἐργασίας ἀπόψεις του μᾶς προσφέρει στοιχεῖα χρήσιμα ἀκόμη καὶ διὰ τὴν σύγχρονον ἐπιστήμην τῆς Πολιτικῆς Οἰκονομίας. Ἐν τούτοις ὅμως — προσθέτει ὁ Jowett — ὁ Πλάτων δὲν διαμορφώνει τὰς περὶ ἐργασίας ἰδέας του εἰς σύστημα. Δὲν φαίνεται ἐπίσης νὰ ἀνεγνώρισεν ὁ Πλάτων τὸ ἐμπόριον ὡς μίαν μεγάλην δύναμιν, ἥτις ἐπιδρᾷ ἐπὶ τῶν Κρατῶν καὶ τοῦ Κόσμου ὀλοκλήρου.

120. Πρβλ. 374 A-C, 394 E καὶ 406 C.

τὸ εὐσπλαγχνισθοῦν, ἀλλὰ δίδοντες εἰς αὐτὸ τὴν ὀφειλομένην ἐξ αἰτίας τῆς φυσικῆς του συστάσεως ἀξίαν, πρέπει νὰ τὸ ὠθήσουν εἰς τὴν τάξιν τῶν τεχνιτῶν ἢ τῶν γεωργῶν καὶ ἀπ' ἐναντίας, ἐὰν ἀπὸ τὰς τάξεις αὐτὰς γεννηθῇ κάποιος μὲ χρυσῆν ἢ ἀσημένιαν σύστασιν, ἀποδίδοντες εἰς αὐτὸν τὴν ἀξίαν του, θὰ τὸν φέρουν εἰς τὴν ἀνωτέραν τάξιν, διὰ νὰ τὸν κάμουν φύλακα ἢ ἐπίκουρον, διότι ὑπάρχει χρησιμὸς, ὅτι ἡ πόλις τότε θὰ χαλάσῃ, ὅταν τὴν φυλάξῃ σιδηροῦς ἢ ἐκ χαλκοῦ φύλαξ» (415 E-D).

Ὁ Πλάτων εἶναι λίαν ριζοσπαστικός, διότι διὰ τὴν Ἀθηναϊκὴν κοινωνίαν ἀπετέλει μεγάλον νεωτερισμὸν ἡ ἀρχή, ὅτι ὁ κατάλληλος ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἐκλέγεται διὰ τὴν κατάλληλον θέσιν. Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης παρατηρεῖ, ὅτι¹²² ὁ νεωτερισμὸς αὐτὸς θὰ ἀντιμετωπίσῃ πολλὰς δυσκολίας διὰ νὰ πραγματοποιηθῇ¹²³. Κατὰ τὸν Πλάτωνα ὅμως ἡ λύσις τοῦ κοινωνικοῦ προβλήματος ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ κατὰ πόσον οἱ κατάλληλοι καὶ ἱκανοὶ πολῖται θὰ καταλάβουν τὰς καταλλήλους ἐν τῇ πολιτείᾳ θέσεις.

Ἡ δευτέρα πόλις, ἣτις προέκυψεν ἐκ τῆς πρώτης, ἔχει νὰ ἀντιμετωπίσῃ καὶ ἄλλα — πλὴν τῆς ἐργασίας — κοινωνικὰ προβλήματα, ὅπως εἶναι π.χ. τὸ πρόβλημα τῆς ἰδιοκτησίας καὶ τὸ πρόβλημα τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς πτωχείας¹²⁴.

Εἰς τὴν ἰδεώδη πολιτείαν δὲν ὑπάρχει θέσις οὔτε διὰ τὸν πλοῦτον, οὔτε διὰ τὴν πτωχείαν. Διότι α) ὁ πλοῦτος γεννᾷ τρυφήν, ἀργίαν καὶ ἐπιθυμίαν δι' ἀνατροπὰς καὶ β) ἡ πτωχεία δημιουργεῖ — πλὴν τῆς ἀνατρεπτικῆς διαθέσεως — κατὰπτωσιν τοῦ ἠθικοῦ καὶ χειροτέρευσιν τῆς ἀποτελεσματικότητος τῆς ἐργασίας (422 A). Τόσον ὁ πλοῦτος ὅσον καὶ ἡ πτωχεία εἶναι διαρκεῖς διὰ τὴν πολιτείαν κίνδυνοι.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν ὁ Πλάτων τὴν συνδιάζει μὲ τὴν παρακμὴν καὶ διάλυσιν τῆς πολιτείας. Διότι ὁ διχασμὸς τῆς πολιτείας ἄρχεται ἀπὸ τὴν στιγμήν, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ πολῖται δὲν λέγουν ὅλοι, ἀπὸ κοινοῦ, «δικό μου» ἢ δὲν αἰσθάνονται ὅλοι, ἀπὸ κοινοῦ, τὰ αὐτὰ συναισθήματα χαρᾶς καὶ λύπης¹²⁵.

Δι' ὅλα αὐτὰ ἡ ἰδιοκτησία καταργεῖται διὰ τὴν τάξιν τῶν φυλάκων¹²⁶.

121. Πρβλ. 454 B-D καὶ 455 C.

122. Πολ. 1261 B 27.

123. Πρβλ. Γεωργούλη, ἐνθ' ἀνωτ. σελ. 38 κ. ε.

124. Πρβλ. Pöhlmann, «Geschichte der Sozialen Fragen und des Sozialismus in der antiken Welt», Bd. 2, München. 1912, σελ. 71/72.

125. Πρβλ. καὶ 423 E καὶ 464 B - E. Ἴδὲ ἐπίσης 330 C, ἐνθα ὁ Πλάτων παρατηρεῖ: «ἡ συναναστροφή μὲ αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους (τοὺς πλουσίους) εἶναι δυσάρεστος, ἐφ' ὅσον δὲν θέλουν νὰ ὁμιλοῦν μὲ ἐπαίνους διὰ τίποτε ἄλλο παρὰ διὰ τὸν πλοῦτόν των».

126. Πολλοὶ συγγραφεῖς ἀναφερόμενοι εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος κατάργησιν τῆς ἰδιοκτησίας ὁμιλοῦν περὶ «Πλατωνικοῦ κομμουνισμοῦ». Πρβλ. π.χ. Parson «The Structure of social action», 1949, σελ. 340. Ἴδὲ ἐπίσης Adam, «Plato, moral and political Ideals», 1913, σελ. 132-142, (Platonic Communism and State Regulation).

Περὶ γενικῆς καταργήσεως τῆς ιδιοκτησίας, εἰς τὴν Πολιτείαν, δὲν νομίζω ὅτι ὑπάρχουν πειστικαὶ ἀποδείξεις¹²⁷. Ὁ Πλάτων δὲν ἐπιδιώκει τὴν κατάργησιν τῆς ιδιοκτησίας, ἀλλὰ τὴν ἀξιοποίησιν τῆς διὰ τὸ καλὸν ὄλων τῶν πολιτῶν τῆς ιδεώδους πολιτείας του. Ἡ κατάργησις τῆς ιδιοκτησίας, διὰ τὴν τάξιν τῶν φυλάκων, εἶναι καρπὸς τῆς διακρίσεως, τὴν ὁποίαν κάμνει ὁ Πλάτων μεταξύ πολιτικῆς ἐξουσίας καὶ οἰκονομίας τῆς πολιτείας. Ὁ φύλαξ δὲν δύναται νὰ ἀσχολῆται μὲ προβλήματα οἰκονομίας καὶ ιδιοκτησίας, διότι μοναδικὸς του σκοπὸς εἶναι ἡ θυσία τῶν πάντων διὰ τὸ καλὸν τοῦ συνόλου τῆς πόλεως¹²⁸.

Εἰς τὴν Πλατωνικὴν πολιτείαν παρατηροῦμεν, ὡς ἐλέχθη, αὐστηρὸν καταμερισμὸν τῆς ἐργασίας. Τὴν δύναμιν κατέχουν οἱ φύλακες, τὸ πνεῦμα, οἱ φιλόσοφοι καὶ ἡ τρίτη τάξις, τῶν λοιπῶν πολιτῶν, ἀσχολεῖται μὲ τὰ οἰκονομικὰ προβλήματα τῆς πόλεως¹²⁹.

Ἐχοντες τώρα ὑπ' ὄψιν τὰς περὶ ἐργασίας, ιδιοκτησίας, πλοῦτου καὶ πτωχείας ιδέας τοῦ Πλάτωνος, δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν, εἰς τὴν ἠθικὴν διδασκαλίαν τοῦ Παύλου, τὰ ἐξῆς ἀντίστοιχα, πρὸς τὸν Πλάτωνα, σημεῖα.

1. Ἡ ἐργασία τόσον διὰ τὸν Παῦλον ὅσον καὶ διὰ τὸν Πλάτωνα δὲν ἀποτελεῖ ἀπλὴν ἀνάγκην ἀνευ ἠθικῆς σημασίας. Ἀμφότεροι προχωροῦν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν μιᾶς ἠθικῆς τῆς ἐργασίας.

Ὁ Πλάτων συνδυάζει τὰς περὶ καταμερισμοῦ τῆς ἐργασίας ιδέας του μὲ τὰς περὶ δικαιοσύνης ἀπόψεις του, δεδομένου ὅτι ὁ καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας εἶναι συνέπεια τοῦ βαθυτέρου νοήματος τῆς δικαιοσύνης.

Ὁ Παῦλος μᾶς δίδει, ἐπίσης, μίαν ἠθικὴν τῆς ἐργασίας¹³⁰. Δὲν νομίζω δὲ ὅτι ὁ Troeltsch¹³¹ καὶ κυρίως ὁ J. Weiss¹³² —, ὅστις πιστεύει ὅτι ὁ Παῦλος δέχεται τὴν ἐργασίαν ὡς ἀνάγκην ἀνευ οὐδεμιᾶς ὠραιότητος — ἔχουν δίκαιον. Τὰς περὶ ἐργασίας ιδέας τοῦ Παύλου χαρακτηρίζει γνῶσις τοῦ βαθυ-

127. Ὅτι ὁ Πλάτων δὲν καταργεῖ, γενικῶς, τὴν ιδιοκτησίαν δέχονται σὺν τοῖς ἄλλοις οἱ Taylor «Platon the man and his work», London 1948, σελ. 276 κ. ἐ. Hildebrandt, «Platon, der Kampf des Geistes um die Macht», 1933, σελ. 240, Robin, «Platon», 1935, σελ. 242, Russels, «A History of Western Philosophy», 1945, σελ. 111, Popper, «The open society and its enemies», 1945, σελ. 72.

128. Πρβλ. 416 E-417 A καὶ 543 B.

129. Τὸ ὅτι οἱ λοιποὶ πολῖται δὲν συμμετέχουν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς πόλεως δὲν ἀποτελεῖ ἐνδειξὴν πολιτικῆς ἀνελευθερίας». Διὰ μίαν πληρεστέραν κατανόησιν τῆς ἀρχῆς αὐτῆς πρβλ. 421 A.

130. Ἀπὸ τὴν σχετικὴν μὲ τὴν περὶ ἐργασίας διδασκαλίαν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου βιβλιογραφίαν πρβλ. κυρίως W. Bienert, «Die Arbeit nach der Lehre der Bibel», Stuttgart, 1954, σελ. 299 κ. ἐ.

131. «Die Soziallehren der christlichen Kirchen und Gruppen», Bd. 1, Tübingen, 1923, σελ. 46.

132. «Das Urchristentum», Göttingen, 1917, σελ. 463.

τέρου αὐτῆς νοήματος. Τοῦτο παρατηροῦμεν ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῶν ἐξῆς βασικῶν, περὶ ἐργασίας, ἀπόψεων τοῦ Ἀποστόλου.

α) Ὁ μὴ ἐργαζόμενος ἀποτελεῖ παραφωνίαν ἐντὸς τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καθιερωθείσης θείας τάξεως. Ὁ χαρακτήρ τῆς ἐργασίας εἶναι ἅγιος, ἐφ' ὅσον αὕτη ὑπηρετεῖ τὴν χριστιανικὴν κοινότητα, δηλ. τὸ «σῶμα Χριστοῦ»¹³³. Δὲν ὑπάρχει δὲ διάκρισις, ἀξιολογικὴ, μεταξὺ τῆς καθημερινῆς ἐργασίας ἐνὸς ἐπαγγελματίου καὶ τῆς «εἰδικῆς» ἐργασίας τῶν ἱερέων, ἱεραποστόλων κλπ. Κἀθε εἶδος ἐργασίας ἀποτελεῖ ἱερὰν ἀποστολήν, ἐφ' ὅσον αὕτη ὑπηρετεῖ τὸ σύνολον. Ἡ ἐργασία εἶναι στενωῶς συνδεδεμένη μὲ τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν: «εἰ τις οὐ θέλει ἐργάζεσθαι, μηδὲ ἐσθιέτω» (Β' Θεσσ. γ', 10).

β) Ἡ ἐργασία καθιστᾷ τὸν ἐργαζόμενον ἀνεξάρτητον (Α' Θεσσ. δ', 2, Β' Θεσσ. γ', 8).

γ) Διὰ τῆς ἐργασίας ἀποκτᾷ κανεὶς τὴν δυνατότητα διὰ τὴν ἀσκήσιν τῶν ἔργων τῆς ἀγάπης. «Ὁ κλέπτων μηκέτι κλεπτέτω, μᾶλλον δὲ κοπιᾷτω ἐργαζόμενος τὸ ἀγαθὸν ταῖς χερσὶν ἵνα ἔχη μεταδιδόναι τῷ χρεῖαν ἔχοντι» (Ἐφεσ. δ', 28). Ὁ μὴ ἐργαζόμενος παραβαίνει τὴν ἐντολήν τῆς ἀγάπης (Β' Θεσσ. γ', 11 καὶ 12).

2. Ὁ καταμερισμὸς τῆς ἐργασίας, τὸν ὁποῖον συνηγήσαμεν εἰς τὴν πολιτείαν τοῦ Πλάτωνος ἀποτελεῖ χαρακτηριστικὸν στοιχεῖον καὶ τῆς περὶ ἐργασίας διδασκαλίας τοῦ Παύλου. Τοῦτο παρατηροῦμεν ἰδιαίτερος μελετῶντες τὴν εἰκόνα τοῦ σώματος (Α' Κορ. ιβ' 12 κέ), περὶ τῆς ὁποίας ἐγένετο ἡδη λόγος¹³⁴. «Εἰ ὄλον τὸ σῶμα ὀφθαλμὸς, ποῦ ἡ ἀκοή; εἰ ὄλον ἀκοή ποῦ ἡ ὀσφρησις; νυνὶ δὲ ὁ Θεὸς ἔθετο τὰ μέλη ἐν ἑκάστῳ αὐτῶν ἐν τῷ σώματι καθὼς ἠθέλησεν. Εἰ δὲ ἦν τὰ πάντα ἐν μέλος, ποῦ τὸ σῶμα; νῦν δὲ πολλὰ μὲν μέλη ἐν δὲ σῶμα. Οὐ δύναται δὲ ὀφθαλμὸς εἰπεῖν τῇ χειρὶ· χρεῖαν σου οὐκ ἔχω ἢ πάλιν ἡ κεφαλὴ τοῖς ποσὶ χρεῖαν ὑμῶν οὐκ ἔχοι· ἀλλὰ πολλῇ μᾶλλον τὰ δοκοῦντα μέλη τοῦ σώματος ἀσθενέστερα ὑπάρχειν ἀναγκαῖά ἐστι καὶ ὁ δοκοῦμεν ἀτιμότερα εἶναι τοῦ σώματος, τούτοις τιμὴν περισσοτέραν περιτίθεμεν, καὶ τὰ ἀσχήμονα ἡμῶν εὐσχημοσύνην περισσοτέραν ἔχει, τὰ δὲ εὐσχήμονα ἡμῶν οὐ χρεῖαν ἔχει, ἀλλ' ὁ Θεὸς συνεκέρασε τὸ σῶμα, τῷ ὑστεροῦντι περισσοτέραν δοῦς τιμὴν, ἵνα μὴ ᾖ σχίσμα ἐν τῷ σώματι, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ὑπὲρ ἀλλήλων μεριμνώσι τὰ μέλη» (Α' Κορ. ιβ', 17-25). «Ὅπως ἡ ἀκοή δὲν δύναται νὰ ἐπιτελέσῃ τὸ ἔργον τῆς ὀσφρήσεως, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τὰ μέλη τῆς κοινωνίας δὲν εἶναι ὅλα κατάλληλα δι' ὅλας τὰς ἐργασίας. Ἐκάστον μέλος εἶναι κατάλληλον διὰ μίαν καὶ μόνον, εἰδικὴν δι' αὐτό, ἐργασίαν. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος

133. Πρβλ. Bertram, «The Wort. z. N. T.»

134. Πρβλ. ἐπ' αὐτοῦ Δημοσθένους Σαβράμη, «Τὸ νόημα τῆς ἐργασίας», Ἀθήναι, 1952, σελ. 68-70.

δηλ. στηρίζει τὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἐργασίαν καὶ συνεργασίαν τῶν ἀτόμων ἐπὶ τοῦ καταμερισμοῦ τῶν ἱκανοτήτων καὶ τῆς ἐργασίας ¹³⁴ α.

3. Εἰς τὴν Πολιτείαν παρατηρήσαμεν, ὅτι παίζει σπουδαῖον ρόλον ἡ ἐκλογή τῶν καταλλήλων ἀνθρώπων διὰ τὰς καταλλήλους ἐργασίας. Τοῦτο, ὡς εἶδομεν, ἰσχύει καὶ διὰ τὴν περὶ ἐργασίας διδασκαλίαν τοῦ Παύλου. Διαφέρουν ὁμῶς μεταξύ των αἱ δύο διδασκαλίαι ὡς πρὸς τὰ κριτήρια τῆς καταλληλότητος τῶν ἀτόμων διὰ μίαν ἐργασίαν. Ὁ Πλάτων δέχεται ὡς κριτήριον τὰ χαρίσματα τῆς φύσεως (454B-D καὶ 455 C). Ἐνῶ ὁ Παῦλος ὁμιλεῖ περὶ κ λ ἡ σ ε ω ς ¹³⁵ καὶ χ α ρ ι σ μ á τ ω ν, τῶν ὁποίων πηγὴ εἶναι ὁ Θεὸς (Ρωμ. ια', 29, Ἐφεσ. δ', 1, Α' Κορ. ζ', 20).

Μία ἄλλη, πολὺ βασικωτέρα, διαφορὰ, τὴν ὁποίαν παρατηροῦμεν μεταξύ Πλάτωνος καὶ Παύλου εἰς τὸ θέμα τῆς ἐργασίας εἶναι ἡ ἐξῆς: Κατὰ τὸν Παῦλον δύναται ἕκαστος ἄνθρωπος νὰ ἀσχοληθῇ μὲ μίαν χειρωνακτικὴν ἐργασίαν. Εἰς τὴν Πολιτείαν ὁμῶς ἡ χειρωνακτικὴ ἐργασία προορίζεται, ἀποκλειστικῶς, διὰ μίαν μόνον τάξιν πολιτῶν.

Ἡ ἀποψις τοῦ Πλάτωνος, ὅτι ἡ χειρωνακτικὴ ἐργασία πρέπει νὰ ἐκτελῆται ἀπὸ μίαν μόνον τάξιν ἀνθρώπων, ἀνταποκρίνεται πρὸς τὴν περὶ ἐργασίας ἀντίληψιν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι ἐθεώρουν τὴν ἐκ μέρους τῶν μορφωμένων ἀνθρώπων ἀπασχόλησιν μὲ χειρωνακτικὰς ἐργασίας ὡς ὑποτιμητικὴν ¹³⁶.

Ὁ Παῦλος, ἀντιθέτως, δὲν θεωρεῖ ὑποτιμητικὸν τὸ νὰ ἀσχολῆται εἰς «πνευματικὸς» ἄνθρωπος μὲ χειρωνακτικὰς ἐργασίας. Ὁ ἴδιος ὁ Παῦλος, ἂν καὶ ἦτο ὁ κατ' ἐξοχὴν τύπος «πνευματικοῦ» ἀνθρώπου, εἰργάζετο ὡς σκηνοποιός ¹³⁷.

4. — Ἐπὶ τοῦ θέματος τοῦ πλοῦτος καὶ τῆς πτωχείας αἱ ἀπόψεις τοῦ Παύλου συμφωνοῦν, βασικῶς, μὲ τὰς τοῦ Πλάτωνος. Ὁ πλοῦτος ἀποτελεῖ ἠθικὸν διὰ τὰ ἄτομα καὶ τὰς κοινωνίας κίνδυνον. «Οἱ δὲ βουλόμενοι πλουτεῖν ἐμπίπτουσιν εἰς πειρασμὸν καὶ παγίδαν καὶ ἐπιθυμίας πολλὰς ἀνοήτους καὶ βλαβεράς, αἵτινες βυθίζουσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν, ρίζα γὰρ πάντων τῶν κακῶν ἐστὶν ἡ φιλαργυρία, ἧς τινες ὀρεγόμενοι ἀπεπλανήθησαν ἀπὸ τῆς πίστεως καὶ ἑαυτοὺς περιέπειραν ὀδύνας πολλαῖς» (Α' Τιμ. στ. 9 καὶ 10).

Ὁ μόνος πλοῦτος, ὅστις πλουτίζει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, εἶναι ὁ Θεὸς (Α' Τιμ. στ', 17-18). Οἱ πλούσιοι δὲ πρέπει νὰ βοηθοῦν τοὺς μὴ ἔχοντας πλού-

134α. Ἴδὲ καὶ Δημοσθένους Σαβράμη, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 68.

135. Περὶ «κλήσεως» πρβλ. K. L. Schmidt «Th. Wort. z. N. T.» 3. Bd., σελ. 493.

136. Πρβλ. καὶ W. Bienert, «Arbeitsethos der Griechen», Kap. I, § 2, Kap. VI § 3 καὶ 5.

137. Πρβλ. W. Bienert «Die Arbeit nach der Lehre der Bibel», Stuttgart, 1954, σελ. 299 κ. ἐ. (Das Arbeitsleben des Paulus).

τη «ὅπως γένηται ἰσότης» (Β' Κορ. τ', 13-14). Ὁ τελικὸς δὲ αὐτὸς σκοπὸς «ὅπως γένηται ἰσότης», συμπίπτει μὲ τὸν τελικὸν σκοπὸν τῆς πολιτείας περὶ εὐδαιμονίας ὅλων τῶν πολιτῶν της.

5. Ἄν καὶ ὁ Παῦλος δὲν ὁμιλῇ περὶ καταργήσεως τῆς ἰδιοκτησίας, ἐν τούτοις συμφωνεῖ, ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς ἰδιοκτησίας, μετὰ τοῦ Πλάτωνος εἰς τὰ ἐξῆς σημεῖα:

Ὁ ἄνθρωπος, τοῦ ὁποίου ἡ ψυχὴ ἔχει ἀπελευθερωθῆ ἀπὸ τὰ ὕλικὰ ἀγαθὰ, ἀνυψούμενος εἰς ἀνώτερα, πνευματικὰ, ἐπίπεδα, δὲν ἔχει κανὲν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἀπόκτησιν ἰδιοκτησίας. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἱκανοποιεῖται λέγων «ἀργυρίου ἢ χρυσίου ἢ ἱματισμοῦ οὐδενὸς ἐπεθύμησα» (Πράξ. κ', 33).

Ὅσοι ζοῦν ἐν Χριστῷ, ἀκριβῶς ὅπως οἱ φιλόσοφοι τῆς πολιτείας, οἱ ὁποῖοι ζοῦν εἰς διαρκῆ ἐπαφὴν μὲ τὸ Ἄγαθόν, δὲν ἔχουν ἀνάγκη ἰδιοκτησίας. «Οὐδὲν γὰρ εἰσηνέγκαμεν εἰς τὸν κόσμον, δῆλον, ὅτι οὐδὲ ἐξενεγκεῖν τι δυνάμεθα· ἔχοντες δὲ διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα.» (Α' Τιμ. στ', 7-8).

Ὁ φιλόσοφος τῆς πολιτείας τοῦ Πλάτωνος ἀπελευθεροῦται τῶν δυνάμεων τοῦ κόσμου τούτου, χρησιμοποιεῖ ὡς ἀπελευθερωτικὴν δυνάμιν τὸ Ἄγαθόν. Ὁ Χριστιανὸς δὲ ἀπελευθεροῦται καὶ αὐτὸς τῶν δυνάμεων τοῦ κόσμου τούτου, βοηθούμενος ἀπὸ τὴν δυνάμιν τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς. Ὁ φιλόσοφος ἔχει μίαν μόνην ἀπασχόλησιν: τὸ Ἄγαθόν, ὅπως ὁ καλὸς Χριστιανὸς μίαν μόνην φροντίδα ἔχει: ὅπως ἀμεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ Κυρίῳ» (Α' Κορ. 7, 32)¹³⁸.

(Συνεχίζεται)